

Egy sivatagi atya Galliában? Makáriosz Regulája

Baán Izsák OSB

A korai latin szerzetesség hiányosan dokumentált, talányokban gazdag világából ránk maradt regulák közül az egyik igazán meglepő. Az életszabály címe: „Makáriosz apát regulája, akinek irányítása alatt ötezer szerzetes élt”.¹ A szerzetesi irodalomban jártas olvasó ennek láttára azonnal ösztönösen az egyiptomi szent öregek örökségére gondolna, de hiába keresgélünk, a sivatagi atyákhoz köthető autentikus források között nem találunk makárioszi életszabályokat. Ha azonban figyelmesen olvasni kezdjük a Regula szövegét, akkor egy egészen más, mégsem ismeretlen milióban találjuk magunkat: az életszabályban megjelenő utalások és szerzetesi viszonyok alapján a szöveg Dél-Galliába, azon belül is a híres lerinumi monostorba kalauzol bennünket, és sok érdekes részletet árul el arról, hogy a 400 körül alapított monostorban hogyan élhettek a szigetlakó testvérek száz évvel az alapítás után.

Makáriosz Regulája (a továbbiakban *RMac*) más latin források használata mellett hosszan idézi *Az atyák második regulája* (a továbbiakban *2RP*) néven ismert szabálygyűjteményt.² Ez a tény, valamint több külső és belső érv is amellett szól, hogy a Lerinumhoz köthető regulák közé soroljuk, s a dél-galliai latin regulák családfáján elhelyezve egy olyan, valamivel 500 előtt keletkezett életszabályt lássunk benne, amelyben a közösség életének elrendezése mellett először jelenik meg a személyes imaéletre, egyéni lelki előrehaladásra való buzdítás igénye.

Először a forrás első magyar nyelvű fordítását adjuk közre, majd formai és tartalmi sajátosságaira hívjuk fel a figyelmet. Végül azokat a belső és külső tényezőket vesszük számba, melyek segítségével meghatározható a Regula kora és keletkezésének helye.

1. Fordítás

Kezdődik Szent Makáriosz apát regulája, akinek irányítása alatt ötezer szerzetes élt.

1. Krisztus katonáinak úgy kell irányítaniuk lépteiket (vö. 2Tim 2,3), hogy egymás között a szeretet legtökéletesebb kötelékét ápolják, *Istent pedig teljes lelkükből, teljes elméjükben, teljes szívükből és minden erejükkel szeressék* (Mk 12,30).

BAÁN IZSÁK bakonybéli bencés szerzetes, teológus, a pannonhalmi Szent Gellért Szakkollégium és a római Szent Anzelm Egyetem oktatója. Kutatásának fő területe a korai szerzetesség irodalma és történelme; izaak@santmauriciusz.hu

1 A fordítás alapjául szolgáló kritikai szöveg: ADALBERT DE VOGÜÉ (éd.): *Les Règles des Saintes Pères I.* (SC 297), Cerf, Paris, 1982, 373–388.

2 Az életszabály magyar fordításához és elemzéséhez lásd BAÁN IZSÁK: Korai monasztikus agglomeráció: Az atyák második regulája, *Sapientiana* 9 (2016/1) 92–105.

2. Egymásnak tökéletes módon engedelmeskedjenek (vö. Gal 5,14; Ef 5,21), keressék a békét, legyenek szelídek, szerények, ne legyenek gőgösek, igazságtalanok, pletykálkodók, gúnyolódók, szószátyárok vagy beképzettek (vö. Tit 1,7). Ne egymás tetszését keressék, hanem azét, akinek harcosai, azaz Krisztusét (vö. Róm 15,3; 2Tim 2,4). Ne kárhoztassanak senkit, és ne is szóljanak le senkit. A szolgálatra ne legyenek lusták, legyenek készségesek az imádságban, tökéletesek az alázatban, tetterre készek az engedelmisségben, kitartóak a virrasztásban s vidámak a böjtölésben.

3. Senki se ítélje önmagát másoknál igazabbnak, hanem mindenki tartsa magát másoknál kevesebbnek, *mert aki felmagasztalja magát, azt megalázzák, aki pedig megalázza magát, azt felmagasztalják* (Lk 14,11).

4. Amit lelkiatyád parancsol, azt úgy fogadd, mint az üdvösséget.³ Mindent zúgolódás nélkül tegyél. Semmilyen parancsra se válaszolj feleseléssel.

5. Ne bízd el magad, és ne is magasztald fel magad, ha valami hasznos dolgot teszel. Ha nyereségre teszel szert, ne örülj neki, ha pedig kárt szenvedsz, ne szomorkodj.

6. Ne hagyd, hogy bizalmas emberi kapcsolatok a világ felé vonzzanak, hanem szíved minden szeretetével ragaszkodj a celládhoz. Tekints celládra úgy, mintha a paradicsomkert volna,⁴ a lélekben testvéreidben pedig úgy bízzál, mint akik az örök életre szülnek téged.

7. Úgy féld a *monostor előljáróját, miként Istent, és úgy szeresd, mint atyádat*.⁵ Ugyanígy illik szeretned az összes testvért is, hiszen abban bízol, hogy velük együtt lesz részed Krisztus dicsőségében.

8. *Ne utáld a fáradságos munkát* (Sir 7,16), ne keresd a tétlenséget (vö. Péld 28,19), légy állhatatos a virrasztásban, az igaz munkában verítékezz, *jártodban-keltedben szundíts*,⁶ s amikor kimerülten ágyadba zuhansz, hidd, hogy Krisztussal pihensz.

9. A monostor imarendjét mindennél jobban szeresd. Aki pedig gyakrabban szeretne imádkozni, az bőségesebb irgalmat nyer Krisztustól.

10. A hajnali imaóra elvégzése után a testvérek a második óráig az imádságos olvasásnak szentelhessék magukat,⁷ s ez alól csak az jelenthet kivételt, ha az elmélkedés helyett valamilyen súlyos indokból kifolyólag más, mindenkit érintő dologgal kell foglalatoskodniuk.

---

3 Vö. SZENT JEROMOS: *Ep.* 125,15. Magyarul: *Levelek II*, Szenzár Kiadó, Budapest, 2005, 309.

4 Vö. SZENT JEROMOS: *Ep.* 125,15. Uo., 304. (A latin *cella* szó, melyet a fordításban is meghagytunk, egy-szerre jelöli a szerzetes szobáját és a monostor egészét.)

5 Uo. 309.

6 Uo.

7 Innen a 18. pontig a regula kisebb változtatásokkal követi a 2RP 23–46. fejezeteit. BAÁN IZSÁK: Korai monasztikus aggiornamento: Az atyák második regulája, i. m., 95–96.

11. A második órától pedig egészen a kilencedik óráig ki-ki készséges lélekkel a saját munkájával foglalkozzon, vagy tegye meg azt, amit éppen rábíztak, *zúgolódás és késlekedés nélkül* (Fil 2,15), ahogyan a szent Apostol tanítja.

12. Ha pedig valaki zúgolódik, viszályt kelt, vagy valamilyen dologban akaratosan elzárkózik a kapott parancs teljesítésétől, akkor méltó büntetést kapjon az öregek ítélete vagy a bűn mértéke alapján, s annyi napig zárják ki a közösségből, amennyi arányban van vétkének súlyával. Az illető pedig bűnbánatot tartva alázkodjon meg és javuljon meg. A büntetés alatt lévő testvér pedig ne merjen sehová elmenni onnan.

13. Ha pedig valaki a testvérek közül – akár a monostorban lakik, akár a remetecellákban él – egyetért a kiközösített vétkével, akkor őt is vétkesnek kell tekinteni.

14. Amikor elhangzik az imádságra szólító jel, mindenki azonnal tegye félre a munkát, amivel foglalatostkodott, mert az imádság elé semmit ne tegyenek. Ha pedig valaki nem így tesz, s nem készséges az imádságra, akkor az imateremből kizárva piruljon szégyenében.

15. Minden egyes testvér nagy gonddal törekedjen arra, hogy a zsolozsma idején, amikor mindannyian összejönnek az éjszakai imádságra, tartsák meg azt a szabályt, hogy ha valaki netalán kimenne az imateremből, mert álmoság telepszik rá, ne kezdjen el beszélgetni, hanem utána azonnal menjen vissza az imára, amelyre összejöttek. Amikor pedig a közösségben felolvasás van, mindenki az Írásokra fordítsa a figyelmét, s mindenki tartsa meg a csendet.

16. Még azt is hozzá kell tennünk, hogy ha egy testvért valamilyen vétség miatt megszidnak vagy megfenyítene, akkor is maradjon meg a béketűrésben, és ne szóljon vissza annak, aki őt feddi. Ehelyett inkább mindenben alázza meg magát az Úr parancsa szerint, mely így szól: *„mert Isten ellenáll a gőgösöknek, az alázatosoknak azonban kegyelmet ad”* (1Pét 5,5), és *„aki magát megalázza, azt felmagasztalják”* (Lk 14,11).

17. Aki pedig a gyakori fenyítés ellenére se javul meg, annak parancsolják meg, hogy az utolsó helyre kerüljön a közösség sorrendjében. Ha pedig még így sem tér jobb belátásra, akkor kezeljék úgy, mintha idegen volna, ahogyan az Úr mondta: *„Tekintsd olyannak, mint egy pogányt vagy vámszedőt”* (Lk 18,17).

18. Az asztalnál egyébként különösen is ügyeljenek arra, hogy senki ne beszéljen, csak az előljáró vagy az, akit kérdeznek.

19. Senki se dicsekedjék műveltsége vagy szép hangja miatt, hanem az alázatosság és az engedelmesség révén mindenki az Úrban örvendezzen.

20. Minden helyzetben *gyakorold a vendégszeretetet* (Róm 12,13), s ha szegényt látsz, ne nézz félre, és ne engedd el üres kézzel (vö. Sir 4,5). Nehogy az történjen, hogy miközben a vendégben és a szegényben maga az Úr jön

hozzád, látnia kelljen, hogy vonakodsz, s így ítéletet vonsz magadra (vö. Mt 25,43–46). Ehelyett inkább légy kedves mindenkihez, és hűséges hittel cselekedj.

21. *Ha jogtalanság ér, hallgass.*⁸ *Ne gondolkodj azon, hogyan tehetnél kárt másnak, ha pedig neked ártanak, viseld el.*⁹ Ne hagyd magad elcsábítani a rossz tanácsadóktól, hanem inkább mindig Krisztusban keress erőt. Ne tarts senkit közelebbi rokonodnak, mint a testvéreket, akikkel a cella közösségében élsz.

22. Ha a szükséges dolgok beszerzése véget el kell hagyni a monostort, akkor a testvérek kettesével vagy hármásával menjenek. De ilyenkor is csak azok keljenek útra, akikben meg lehet bízni, s ne menjenek sehova azok, akik csak a fecsegést vagy a jó falatokat keresik.

23. Ha tehát valaki a világból megtérve be akar lépni a monostorba, olvassák fel neki a regulát, és tárjanak fel előtte mindent, amivel együtt jár a monostori élet. Ha az illető ezeket mind készséges lélekkel elfogadja, akkor a testvérek méltó módon fogadják be őt a cella közösségébe.

24. Ha valaki szeretné behozni a cellába saját javait, akkor a regula előírása szerint minden testvér jelenlétében helyezték a dolgait az oltár asztalára. Ha befogadják az illetőt, akkor ettől az órától kezdve nemcsak a behozott vagyonról, de még saját magáról sem rendelkezhet többé.¹⁰ Előfordulhat, hogy még belépése előtt valamit a szegényeknek adott, vagy belépésekor valamit a testvéreknek ajándékozott, de utána már nem szabad, hogy bármi is az ő birtokában maradjon.

25. Ha pedig az illető három nap elmúltával ki akarna lépni a közösségből, mert valamilyen dolog megbotránkoztatja, bármi legyen is az ok, ne kapjon semmi mást, csak azt a ruhát, amiben belépett. Ha pedig meg talál halni, örökösei közül senki se folyamodjon a jussáért. Ha pedig az illető pert indít, akkor a bírónak is olvassák fel a regulát, s így csúfosan megszégyenülve távozik majd, hiszen az előtt az ember előtt is felolvasták a szabályzatot, akihez saját igazáért fellebbezett.

26. Ha pedig egy testvér bármilyen okból kifolyólag vétkezik, akkor zárják ki az imádság közösségéből, és rójanak ki rá szigorú böjtöt. Ha viszont minden testvér jelenlétében földre borulva könyörög bocsánatért, akkor engedjék el neki a büntetést.

27. Ha azonban megátalkodottan ki akar tartani gonoszsága és gőgje mellett, s ezt mondja magában, „én ezt nem bírom tovább, inkább fogom a köpenyemet, és elmegyek, Isten tudja, hová”, a testvérek közül pedig valaki épp hallja, hogy ebben sántikál, akkor számoljon be erről a perjelnek, a perjel pedig az apátnak. Az apát ekkor hívjon össze minden testvért, s mindnyájuk jelenlété-

---

8 SZENT JEROMOS: *Ep.* 125,15.

9 SZENT CIPRIÁN: *Or. dom.* 15.

10 Vö. JOHANNES CASSIANUS: *Inst.* 2,3,1; *Conl* 24,23,1.

ben üljön ítéletet, megparancsolva a testvérnek, hogy ő is jelenjen meg. Botütésekkel vezesse vissza a javulás útjára, majd pedig imádkozzanak, és így fogadják vissza a közösségbe. Mert aki nem javul meg a helyes tanítás révén, az tisztuljon meg a verés által.

28. Ha egy testvér valami miatt megbotránkozva vagy bármilyen okból kifolyólag el akarná hagyni a cella közösségét, akkor adjanak rá valami nevetségesen rossz ruhát, s így, minden egyéb nélkül bocsássák útjára, s tekintsék úgy, mintha hitetlen volna (vö. 1Kor 7,15). Mert a szelídek és a béketűrők kaparintják meg a mennyek országát (vö. Mt 5,9; 11,12), a Magasságbeli fiainak hívják majd őket, és ragyogó, ékköves koronát nyernek (vö. Bölcs 5,5; Lk 1,32), míg a sötétség fiai a *külső sötétségre jutnak* (Mt 8,12). „*Kire tekintenek – mondja az Úr –, ha nem arra, aki alázatos, szelíd, és féli az én ígémet?*” (Iz 66,2).

29. Azt is meg kell tartani, hogy ha valaki megszegi a szerdai és pénteki böjtöt, akkor súlyos vezeklést kell rá kiróni.

30. Mindehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy a monostorban csak azok gyakoroljanak kézművességet, akiknek a hűségét már próbára tették, s akik minden erejükkel azon vannak, hogy munkájukat a monostor szükségletei szerint s annak hasznát szem előtt tartva végezzék.

Ezzel végződik Szent Makáriosz Regulája.

2. Formai és tartalmi észrevételek

Makáriosz Regulájának már a címe is kérdéseket vet fel. A kéziratok mindegyike Makáriosznak tulajdonítja a szöveget, „akinek irányítása alatt ötezer szerzetes élt”. A szerzetesi irodalomból és az apophtegmák világából ismert Makáriosz nevű szent szerzetesek közül azonban egyikről sem maradt fenn, hogy regulát írt volna, sőt, maga a regula műfaja is anakronizmus a IV. századi egyiptomi sivatagban. A vizsgált életszabály ráadásul minden kétséget kizáróan latin nyelven íródott, és ismert latin forrásokra támaszkodik: hosszan idézi a *2RP*-t, valamint Szent Jeromos egyik írását. A szerző címben szereplő azonosítása egy latin, Szent Pakhómiosz életét elbeszélő, viszonylag késői legendából, a *Vita Pachomii Iunioris*-ből származik.¹¹ A legenda szerint Makáriosz a szerzetesek atyjának, Nagy Szent Antalnak volt a tanítványa, a közösségi életet megalapozó Pakhómiosznak pedig mestere, valójában ő a kapocs a remeteélet és a nagy létszámú szerzetesközösségek között. A Regula tehát más korai szerzetesi szabályok-

11 BHL 6411. Vö. ADALBERT DE VOGÜÉ: La *Vita Pachomii Iunioris*. Ses rapports avec la Règle de Macaire, Benoit d'Aniane et Fructueux de Braga, *Studi Medievali* 20 (1979), 535–553. A legenda latin szövegében az olvasható, hogy Antal ötvenezer szerzetest hagyott utódára: „*Nam idem Macarius ab illustri viro Antonio monachorum fere quinquaginta millia suscepit gubernanda*”. Ez a szám azonban Makáriosz alatt ötezerre csökkent. Vö. *Vita Posthumii* 7 (PL 73,433ab) = *Vita Pachomii* 5, AS, Maii t. III., 359. A Pakhómioszhoz köthető hagiográfiai hagyomány latin nyelven először Jeromos regulafordításában 404-ben vált ismertté a latin kereszténységben, a teljes, görög nyelvű *Vita Pachomii* fordítása pedig 525 körül készült el. A legenda keletkezése tehát időben e kettő közé datálható. A legendában Pakhómiosz halála előtt egy hosszú regulát fogalmaz meg, ami mintaként vagy inspirációként szolgálhatott a *RMac* szerzője, szerkesztője számára.

hoz hasonlóan a hagiográfia segítségével egyiptomi atmoszférába helyezi az egyébként minden bizonnyal a latin Nyugaton keletkezett írást.

Az idézett források jelenléte, illetve hiánya alapján felfedezhető a szöveg koncentrikus szerkezete. Magját, középső részét (10–18.) a *2RP*-ből vett hosszú idézet alkotja, mely többnyire szó szerint, minimális változtatásokkal követi a lerinumi atyák 428 körül újraírt szabályzatának második felét. E központi magot veszi közre két olyan egység (4–9. és 19–21.), melyekben számos szó szerinti idézetet és áthallást találunk Szent Jeromos Rusticushoz írt, szerzetesi tanításokat tartalmazó leveléből (125. levél). Míg a központi mag egyes szám harmadik személyben írja le a közösség életét eligazító szabályokat, addig ebben a két szekcióban – Jeromos stílusát megőrizve – a szerző közvetlenül, egyes szám második személyben szólítja meg a Regulát olvasó szerzetest. Az életszabály keretét képező két szekció (1–3. és 22–30.) pedig „Makáriosz” sajátja hivatkozás és idézet nélkül. A rövidebb bevezető rész műfaja buzdítás, a művet lezáró, valamivel hosszabb szakaszban pedig további szabályokat és hozzátoldásokat találunk, mindkettő egyes szám harmadik személyben fogalmazza meg mondanivalóját. Ezek alapján a következő táblázatban foglalható össze a *RMac* szerkezete:

<i>a) Saját szöveg 1</i>	<i>b) Jeromos 1</i>	<i>c) 2RP idézet</i>	<i>d) Jeromos 2</i>	<i>e) Saját szöveg 2</i>
ők	te	ők	te	ők
1–3.	4–9.	10–18.	19–21.	22–30.

a) A bevezető (1–3.)

A fordított sorrendben idézett főparanccsal – mintegy felütéssel – kezdődő egység a lelkiélet alapjait lefektető, gazdag, sajátos ritmusú szöveg. A keresztény ember karthágói Szent Ciprián által megfogalmazott eszményére emlékeztet.¹² A szeretet és engedelmesség témája mint a szerzetesi élet alapja felfedezhető a Pakhómiosz élete c. műben is, mégpedig épp a tanítványaitól búcsúzó szent szájába adott életszabályban. Nagy valószínűséggel ebből a műből származik a „Krisztus katonája” (*miles Christi*) kifejezés is.

A hagiográfiai írás hatásánál azonban fontosabb a Regula nyitó mondatai és Lerinum korábbi életszabályainak bevezetői közti kapcsolat. Korábban már felhívtuk a figyelmet arra, hogy *A négy atya regulájának* (a továbbiakban *RIVP*) bevezetőjében a szerzetesek életét megalapozó erények, az egyetértés és az előljárónak való engedelmesség a *2RP*-ban kiegészült a testvéri szeretet témájával.¹³ A *RMac* ebben a fejlődési folyamatban lép tovább, amennyiben megtartva a *2RP*-ből ismert szeretet, alázat, türelem és szelídség témákat, az előljárónak való engedelmesség helyett a testvérek egymás iránti, kölcsönös engedelmisségét helyezi előtérbe, s ehhez még újdonság gyanánt hozzáteszi az egyéni előrehaladás, lelki fejlődés témakörét. Ezt a fejlődési folyamatot a következő táblázatban foglalhatjuk össze:

¹² SZENT CIPRIÁN: *Or. dom.* 15.

¹³ BAÁN IZSÁK: Korai monasztikus aggiornamento: Az atyák második regulája, i. m., 97–98.

<i>RIVP:</i>	egyetértés		engedelmesség az elől- járónak
<i>2RP:</i>	egyetértés	testvéri szeretet	engedelmesség az elől- járónak
<i>RMac:</i>		testvéri szeretet	kölcsönös engedelmesség

b) Az első buzdítás (4–9.)

A 4. pontnál az életszabály hangvétele meglepő módon személyesre vált, mintha Makáriosz minden egyes testvérhez külön szólna. Ebben a szerkezeti egységben a *RMac* szorosán követi Szent Jeromos Rusticushoz írt levelének 15. bekezdését megőrizve az eredeti levélrészlet hangvételét és tematikáját. E néhány mondat valójában nem más, mint a jeromosi levél parafrázisa, a Regula a dalmát szenttől vett négy, majdnem szó szerinti idézethez fűz rövid kiegészítéseket, magyarázatokat. A négy téma sorrendben: az engedelmesség munkája, a cella, az előljáró és minden testvér iránti szeretet és a buzgóság.

Ezeket a mondatokat lexikailag két gondolat kapcsolja egységbe a bevezetővel: egyrészt a szeretet (*dilectio*) szó és a szeretni ige (*diligere*) ismételt előfordulása, másrészt Krisztus nevének háromszori említése. A cella vagy a monostor földi paradicsom, ahol azonban az ember nincs egyedül, a benne lakó testvér iránti szeretet teszi lehetővé az elveszett egységhez való visszatérést. Krisztus pedig az ő katonájának, akit a szerző ebben a részben megszólít, dicsőséget, pihenést és irgalmat juttat osztályrészül és jutalmul.

c) Idézet Az atyák második regulájából (10–18.)

A 9. pont, melynek témája az imádság, átvezetésnek tekinthető a jeromosi világból a lerinumi korai regulák felé. Sajátos, új hangsúly kerül az imádság személyes aspektusára: amíg a *2RP* a hosszú zsolozsma létjogosultságát próbálta alátámasztani, addig a *RMac* lelkére köti a szerzeteseknek, hogy a közösség imarendjét nem elég megtartani, hanem szeretni is kell.

A 10. ponttól egy hosszabb, szinte szó szerinti idézet következik, mely a *2RP* második felét dolgozza át (23–46.) kihagyva belőle a 32–36. fejezeteket. Már a bevezetőben és a buzdító részben is felfedezhető volt ennek a korábbi életszabálynak a hatása, innen azonban szorosán követi a forrásként használt szöveget. A *2RP* kritikai szövegéhez képest kb. 15 kisebb változtatást, kihagyást, hozzátoldást találunk. Figyelemre méltó például, hogy a vétkekért járó büntetésről szóló részben a szankciót a *RMac* szöveg-változatában nem „az előljáró ítélete” (*2RP* 28) alapján, hanem „az öregek ítélete vagy a bűn mértéke alapján” kell kiszabni (*RMac* 12,3), azaz fegyelmi kérdésekben jelentős elmozdulás tapasztalható az előljáró abszolút tekintélye felől a kollektív hatalomgyakorlás és az írott életszabály tekintélye felé.

Egy másik, jelentős változtatás a szerzetesi napirendben figyelhető meg. A személyes szentírásolvasás, meditáció ideje a korábbi lerinumi hagyományban a harmadik óráig, azaz a délelőtti közepéig tartott. A *RMac* 10. pontjában azonban a szerzetesek már csak a második óráig terjedő időt tölthetik ezzel az imádságos olvasással, a délelőtti többi

részét a munka tölti ki. Akár a *RMac* rövidíti meg az imaidőt a munka terhére, akár Adalbert. de Vogüé véleményét osztjuk, mely szerint a Regula szerzője egy olyan kéziratot használt, ahol a másolók már korábban faragtak az imádság idejéből¹⁴, mindenképpen elmondható, hogy a *RMac* által tükrözött állapotra jellemző, hogy a közösség sokrétű teendői miatt a személyes imádságra a korábbinál kevesebb idő jutott.

d) A második buzdítás (19–21.)

A 19. pontban a szöveg ismét személyes hangvételt üt meg, s egyes szám második személyre vált. Elhagyva a lerinumi életszabály idézését röviden visszatér Jeromos szövegéhez, s onnan folytatja a Rusticushoz írt levél témáinak taglalását, ahol az első buzdító rész végén abbahagyta: az imádság, imarend, éneklés témakörével. A testvérek ismételt említése, valamint Krisztus nevének jelző nélküli előfordulása összekapcsolja ezt a szakaszt az előző, azonos műfajú résszel, az első jeromosi ihletésű buzdítással.

e) Saját rendelkezések (22–30.)

Ha szeretnénk közelebb férkőzni a Makáriosz álnéven író szerzetesatya személyéhez, gondolataihoz és főleg a korhoz, amelyben élt, akkor a Regula utolsó, nagyobb terjedelmű szerkezeti egysége szolgálhat a legtöbb információval. Az előző egységekkel ellentétben ugyanis, ahol a szerző szinte végig más szövegeket követett, kommentált, javított, itt most saját maga fogalmazza meg életszabályait azokkal a témákkal kapcsolatban, melyekről még nem rendelkezett, de fontosnak tart a közösségi élet szempontjából.

A személyes hangnemből ismét személytelen formára váltva első témaként a monostorból való eltávozásokkal találkozunk. Új elem, hogy a szerzeteseknek csak kettesével vagy hármassal szabad a világba menniük, s még így is csak a megbízható testvéreknek, akik nem esnek mértéktelenségbe. Bár az előírás forrásai azonosíthatóak mind a pakhómioszi, mind az ágostoni hagyományban,¹⁵ az európai regulák sorában ez a rendelkezés újdonságnak tekinthető.

A következő nagyobb téma a jelöltek befogadása. Makáriosz közvetlen forrása, a 2RP nem tért ki erre a témára, de a lerinumi hagyomány első életszabályában részletes előírásokat olvashatunk a közösségbe való belépésről, a jelentkező befogadásáról, képzéséről és a vagyonáról való rendelkezésről (*RIVP* 2,16–35).¹⁶ Ehhez képest két lényeges, új elemet találunk a *RMac* szövegében: a regulának a belépő előtt történő felolvasását, továbbá a javainak az oltár asztalára való helyezését. Az „elfogadni” (*suscipio*) ige ismételt használata jelzi a jelölt és a közösség közötti szövetség lényegét: a belépő elfogadja a felolvasott életszabályt, a közösség pedig őt és amit magával hoz. Mind a regula felolvasása, mind a felajánlott javak oltárra helyezése már elterjedt gyakorlat a VI. századi regulákban – például a *Regula Magistri* vagy *Szent Benedek Regulája* –, ha azonban a *RMac* datálására a későbbiekben tett javaslatunk helytálló, akkor ezek az elemek itt jelennek meg először a szerzetesi életszabályok történetében. Mint ahogyan az is fontos és új eleme a korai szabályzatok fejlődésének, hogy a Regula önmagára mint egységes,

14 ADALBERT DE VOGÜÉ: *Les Règles des Saintes Pères I.* (SC 297), Cerf, Paris, 1982, 309.

15 SZENT PAKHÓMIOSZ: *Praec* 56; SZENT ÁGOSTON: *Ordo mon.* 8; *Praec* 5,7.

16 VÖ. BAÁN IZSÁK: Egy különös szöveg a nyugati szerzetesség bölcsőjénél: A négy atya regulája (*Regula quattuor patrum*), *Sapientiana* 8 (2015/1) 79–80.

írott életszabályra hivatkozik, amikor a felvétel módját megszabja.¹⁷ A korai szerzetesi irodalom ismeretében a téma taglalásának egyik legmeglepőbb részlete, hogy a Regula szövege alapján a belépési szándék és a felvétel között nem szerepel időbeli eltolódás, a jelentkezőt azonnal befogadja a közösség, és utána már nincs lehetőség kilépni. Ez azért is szokatlan, mert már a pakhómioszi regulákban is olvashatunk néhány nap várakoztatásról, a lerinumi korai időben ez a próbaidő egy hét, Cassianusnál tíz nap, a VI. századtól kezdve pedig elterjedt az egyéves képzési, készülési idő. A jelöltidő hosszának hiánya mellett egy másik hiátus a szövegben, hogy a kopogtatót felvevő közösség és előjáró mint a megkülönböztetés letéteményese nem jelenik meg a kérdéses pontokban.

A 26–28. pontok a vétségekért járó büntetést tárgyalják mintegy kiegészítve a Regula központi részében található, 2RP-ből idézett mondatokat (RMac 16–17. = 2RP 40–45.). Az ott szereplő megintés és lefokozás említése nélkül ebben a záró, saját forrásból írott részben Makáriosz ezeknél sokkal szigorúbb szankciókat helyez kilátásba: az imádságból és az asztalközösségből való kizárást, ami egyben koplalásra, böjtre való ítéletet is jelent. A kiközösítés kettős aspektusának megnevezése, egymás mellé állítása ismét fontos fejlődési lépcső a szerzetesi törvényhozásban. Cassianusnál még nincs szó az étkezésből való kizárásról, csak az imádságról kell távol maradnia a vétkesnek.¹⁸ A lerinumi korábbi jogi szövegek egyszerűen csak „a közösségből való kizárásról” beszélnek, melynek hossza arányos a vétség súlyával.¹⁹ A VI. századi regulákban, így Szent Benedeknél is jelen van a kettős kiközösítés, ott azonban jellemzően már csak a súlyos vétkekért jár az ilyen büntetés. A RMac tehát a maga megkülönböztetés nélküli szigorával ebben a fejlődési folyamatban egy köztes lépcsőfoknak tekinthető. A büntetés hossza arányos a vétség nagyságával, jellege azonban csak egyféle, mindenképp kiközösítéssel jár.

Ebben a rövid fegyelmi részben két különös paragrafus szól a megátalkodott, elmenni készülő vagy botrányosan kilépő szerzetestől. Riezi Faustus egyik homíliájából tudjuk, hogy az V. század közepén Lerinumban, a „szentek szigetén” egyáltalán nem volt hallatlan, hogy egy szerzetes szabad származására hivatkozva nyíltan szembeszállt az előjárókkal.²⁰ A RMac szövegéből arra lehet következtetni, hogy ehhez képest némileg megváltozott viszonyok között élt a közösség. Mintha nyersebb, durvább világban született volna a Regula, amelyben a közösség hatalma nagyobb az egyén fölött, s amelyben az előjárók kezében hatásosabb eszközök vannak a renitens szerzetes megrendezésére. Ezek közé tartozik a testi fenytés is, ami szintén a RMac szigoráról és átmeneti jellegéről tanúskodik. Míg Cassianus a verést mint a korrekció eszközét csak egészen kirívó esetekben tudta elképzelni,²¹ addig Makáriosz a megátalkodottnak, akiken nem fog a szép szó, a fizikai fenytést általános helyreigazító eszköznek szánja,

17 Épp ez az újszerűség indította a kritikai kiadás készítőjét, Adalbert de Vogüét, hogy felvesse annak lehetőségét, hogy a felolvasandó „regula” esetleg egy másik, a RMac-tól különböző szöveget jelöl. Elgondolkodtató, hogy a 23. pont egy látszólag előzmény nélküli kötőszóval (*ergo*) kezdődik, ami esetleg arra utalhatna, hogy ez a részlet máshonnan átvett, idézett szöveg. Végigpörgetve a lehetőségeket – egy korábbi, elveszett szöveg létét, amire a „regula” kifejezés utalna, vagy amiből ezek a pontok idéznek – de Vogüé végül arra jutott, hogy a legkézenfekvőbb magyarázat, hogy a szöveg itt önmagára mint tekintéllyel rendelkező szabálygyűjteményre hivatkozik. ADALBERT DE VOGÜÉ: *Les Règles des Saints Pères I.* (SC 297), i. m., 318–319. és 336.

18 JOHANNES CASSIANUS: *Inst.* 2,16; 4,16; 4,20. „...ab oratione suspensus est”.

19 Vö. 2RP, V. BAÁN IZSÁK: Korai monasztikus aggiornamento: Az atyák második regulája, i. m., 95.

20 EUSEBIUS GALLICANUS: *Hom.* 38,2, 42–43.53–54. „Desero atque discedo; hoc ego ferre non patior; ingenuus homo sum; malo discedere quam emendare, quam satisfacere, quam implere quod praecipis”.

21 JOHANNES CASSIANUS: *Inst.* 4,16,3.

mely pontot tesz a konfliktus végére. A VI. században Benedek ezzel szemben a testi fenytést inkább csak gyermekek esetében tartja célra vezetőnek, s bár a megátalkodott, lázadó szerzetes jobb belátásra térítésének eszköztárában szerepel a vessző, ennél hatásosabbnak tartja az érte való imádságot.²² A *RMac* szövegében ennél a pontnál érdemes megfigyelni a szabály többszörösen esetleges jellegét: semmi sem garantálja, hogy a kilépésről morfondírozó szerzetes szándékára fény derül, s hogy ez kellő időben az előljáró tudomására jut. Mintha a törvényhozó szándékához némi tapasztalatlanság, bizonytalanság is társulna.

A Regula eredetileg a 28. paragrafussal zárulhatott, mely a közösséget elhagyó testvérrel kapcsolatos bánásmódot szabályozza. A botránkozva távozó szerzetes kitisztásának rítusa nem túl szívderítő, profán lezárása a szövegnek, a paragrafus második fele mégis visszatér a spirituális alapelvekhez: keretet ad, inklúzió jelleggel visszautal az életszabály sokkal ünnepélyesebb bevezetőjére, a békesség, szelídség és alázat fontosságára.

Az életszabály ránk maradt verziójának végén két függelékkel találunk, az egyik a böjtről, a másik a monostor kézműveseiről szól. A szerdai és pénteki böjt első századokra visszanyúló szokása sokáig nem volt kérdés a monostorokban, sőt, a korai szerzetesség első századaiban ennél sokkal szigorúbb böjti fegyelem jellemezte a kolostorokat. A VI. század elejéről származnak az első olyan szabályzatok, amelyek bizonyos esetekben, mint például a nyári hőségben végzett mezőgazdasági munka, felmentést adnak a szerdai és pénteki böjt alól, azaz engedélyezik, hogy a szerzetesek ne csak egyszer étkezzenek.²³ Az első betoldás szerzője ez ellen a gyakorlat ellen próbál küzdeni, mely a böjti fegyelem minimumát is kikezdeni látszik. A második függelék a közösségi koinónia épsége érdekében szabályozza a kézműves tevékenységet kizárva annak lehetőségét, hogy valaki saját hasznára dolgozzon, azaz a fizetésből valamit visszatartson. Az esetlegesség ellenére is a Regula lezárása visszatér a nyitó gondolathoz, a közösség javához és a testvéri szeretethez.

3. Keletkezési körülmények

Ha a *RMac* keletkezésének idejét és helyét próbáljuk meghatározni, akkor első lépésként azokat a forrásokat érdemes megvizsgálnunk, melyeket a szerző saját szabálygyűjteményének összeállításakor felhasznált. A legfontosabb a *2RP*, a lerinumi szerzetesközösség második szabályzata, melynek keletkezési dátuma 428-ra tehető. Makáriosz ezt a szöveget használja, idézi, kiegészítve a benne foglaltakat az egyes szerzetesek lelki fejlődése szempontjából hasznos részekkel. A szerző egyiptomi hangzású (ál)neve, valamint a latin környezet ellenére is „sivatagi” atmoszféra a szöveget a korábbi lerinumi szövegekhez kapcsolja. Az ismeretlen keletkezési dátumú, latin nyelvű *Vita Pachomii* szintén a források között említhető, s ha hozzátesszük, hogy Pakhómiosz autentikus görög életrajzának fordítása 525 körül készült, akkor ez az évszám akár *terminus ante quem*nek is tekinthető.

A másik, többször említett forrás Szent Jeromos levele Rusticushoz. A 411-ben született írás, melyet a *RMac* többször szó szerint idéz, meghatározza a szerző lelkipásztori buzdításának hangnemét. Címzettje, Rusticus marseilles-i szerzetes és pap, később harminc évig Narbonne püspöke volt, s élete végén a szemipelágiánus vita miatt kapcsolatba került Lerinum szerzeteseivel is. Nemcsak a levél címzettje kapcsolja össze

²²Vö. *RB* 28,1–8.

²³Vö. ARLES-I SZENT CAESARIUS: *Reg. virg.* 67; ARLES-I AURELIANUS: *Regula ad monachos* 51.

Jeromost Provence-szal. A dél-galliai zsinatok aktái, köztük az 529-es orange-i zsinatra összeállított patrisztikus szöveggyűjtemény arról árulkodik, hogy a kegyelemtani kérdésekben egymással szembekerülő csoportok közül az egyik Ágostonra, míg a másik – a lerinumi szerzeteseket felsorakoztató, később szemipelagiánusnak minősített társaság – Jeromos kijelentéseire támaszkodva próbálta igazolni saját álláspontjának ortodox mivoltát. Mindezek alapján megalapozottnak tűnik azt feltételezni, hogy a *RMac* fő forrásához, a *2RP*-hoz hasonlóan szintén Dél-Galliában, a lerinumi szerzetesközösség vonzáskörzetében keletkezett, időben pedig az V. század második felében, esetleg a VI. század elején próbálhatnánk meg elhelyezni. Ezt a datálást erősíti meg az is, amit az előző fejezetben megállapíthattunk a *RMac* helyéről a szerzetesi törvényalkotás folyamatában: a benne megfogalmazott szabályok köztes állapotot tükröznek a kezdeti, korai regulák világa és a VI. századi nagy reguláírók, mint pl. Szent Benedek monasztikus intézményrendszere között.

Ha ezzel a „megalapozott gyanúval” megvizsgáljuk, hogy mit tudunk Lerinum közösségéről ebben az időszakban, akkor fel kell figyelniünk egy véletlennek aligha tekinthető egybeesésre. Porcarius apát, akiről tudjuk, hogy 490 körül ő vette fel a közösségbe Caesariust, a későbbi szent arles-i püspököt és teológust, egy rövid buzdításokból (*Monita*) álló gyűjteményt hagyott az utókorra.²⁴ A *Monita* stílusában és tartalmában egyaránt nagyon közel áll a *RMac*-hoz. A két szöveg egyetlen szó szerinti megegyezése az imádság elsőségét hangsúlyozó mondat – *orationi nihil praeponas* –, de a bennük érintett témák, a felsorolásokban megnevezett erények és legfőképp a szövegek stílusa a két írás közötti erős kapcsolatról árulkodik. Ugyanaz a lelkipásztori szándék figyelhető meg a *Monita*-ban is, amellyel a *RMac* szerzője a szerzetesek egyéni lelki fejlődését próbálja elősegíteni.

A *RMac* utolsó, saját rendelkezéseket tartalmazó részének elemzésénél (e) hívtuk fel a figyelmet arra, hogy bizonyos szabályok esetlegesnek, elnagyoltnak tűnnek. Ez arra utalhat, hogy a szerző még tapasztalatlan az előjárói szolgálatban, vagy pedig a személyiségére jellemző, hogy az egyes szerzeteseknek adott spirituális útmutatást előnyben részesíti a sarkos szabályalkotással szemben. Elképzelhető tehát, hogy a fiatal Porcarius a nevére rímelő álnevet választva (*Macarius*) a közösség korábbi szabályzatát (*2RP*) kiegészítette Jeromos mondataira építő intelmeivel és saját rendelkezéseivel, ez volna a *RMac*, idősebb korában pedig már csak a személyes képzésre és testvéri kapcsolatokra koncentrálva írta a *Monitát*.

Amennyiben elfogadjuk a feltételezést, mely szerint a *RMac* szerzője Porcarius, akkor érdemes összevetni azt a kevés életrajzi adatot, ami Caesarius életrajzában rá vonatkozik, azokkal a személyiségjegyekkel, melyek a Regula szövegén átszűrődnek. A Regula szerzőjéről elmondható, hogy érdeklődésének elsődleges tárgya a testvéri kapcsolatok és a lelki élet minősége, s ezzel együtt meglepően keveset foglalkozik az előjáró személyével, a közösséget irányító hatalmi struktúrákkal.

Caesarius életrajza arról tudósít, hogy amikor a fiatal Caesarius megérkezett Lerinumba, azonnal „felvette őt Porcarius apát és az összes öreg”.²⁵ A kijelentésben nemcsak az a meglepő, hogy a *RMac* szövegével összhangban nem olvasunk próbaidőről, hanem az is, hogy az előjáró és a testvérek közössége együtt veszi fel a szerzetesi életre jelentkezőt, ami szintén egybeesik a Regula előírásával. Caesarius hamarosan házgondnoki feladatot kapott, de néhány szerzetestestvér az ifjú következetessége miatti

24 ANDRÉ WILMART: Les *Monita* de l'abbé Porcaire, *Revue Bénédictine* 26 (1909) 475–480.

25 *Vita Caesarii* I,5. „Susceptus ergo a Sancto Porcario abbate vel ab omnibus senioribus”. BHL 1509, 235.

elégedetlenségében addig panaszkodott, amíg az apát leváltotta tisztségéből.²⁶ Ez az epizód, melyből egy nem túl erős kezű, konfliktuskerülő előljáró képe rajzolódik ki, szintén összhangba hozható azzal, ahogyan a *RMac* szerzője az apáti szolgálatról gondolkodik. Végül, amikor a fiatal Caesariust súlyos betegség keríti hatalmába, akkor Porcarius apát, akit nagy aggodalommal tölt el az ifjú állapota, nemcsak megengedi, hanem parancsolja, hogy gyógyítása végett Arles-ba utazzon annak ellenére, hogy a közösség szabálya egyáltalán nem bátorított a monostor, illetve a sziget elhagyására.²⁷ Ez a részlet is megfelel a regulaíró Makáriosz portréjának: egy olyan emberséges, jószívú és szerény előljáró képével, aki saját magának nem tulajdonít nagy jelentőséget, aki inkább szinte végig háttérben marad a testvéri közösség békességének a szolgálatában.

Még egy külső szövegtanút kell megemlíteni, amely megerősíti hipotézisünket. Egy kevésbé ismert szentéletrajzról van szó, melynek szerzője Bobbiói Jónás, aki 659-ben látogatást tett Réoméban, a Szent János monostorban. Az ottani szerzetesek arra kérték, hogy foglalja írásba alapítójuk, János testvér életét. Jónás arról számol be, hogy miután a szent alapító visszatért lerinumi látogatásáról, arra kezdte tanítani a szerzeteseket, hogy Szent Makáriosz Regulájának fegyelme alatt éljenek (*sub regulare tenore quam beatus Macharius indedit*).²⁸ Az életrajz kronológiája alapján János visszatérésére 506 és 510 között került sor, azaz Bobbiói Jónás arról tanúskodik, hogy a *RMac* a VI. század első évtizedében már nemcsak ismert volt, hanem tekintélynek is örvendett Dél-Galliában.

Végezetül érdemes segítségül hívni a kéziratok tanúságát is. A Regula két legrégebbi, VIII. század végéről származó kéziratában (bruxelles-i „B” és párizsi „P” kézirat) a *RMac* egy olyan gyűjtemény része, melynek minden szövege Dél-Galliához és a már említett korhoz köthető.²⁹ A *RMac* szövege a dél-galliai, V. század végén, VI. század elején tartott zsinatok kánonjai közé ékelődve olvasható, utána pedig Arles-i Caesarius férfiakkal írt regulája, majd *Az atyák harmadik regulája* című életszabály következik. Ez utóbbi az első, legkorábbi olyan szöveg, amely közvetlen függést mutat a *RMac*-tól. A szövegeknek ez az elrendezése azt sugallja, hogy a hely- és kormeghatározásra eddig felsorakoztatott érvek helytállóak, a *RMac* valamivel 500 előtt született egy lerinumi vagy ahhoz közeli, komoly tekintéllyel bíró szerző tollából.

4. Összegzés

Makáriosz Regulája pillanatfelvétel a latin nyelvű galliai szerzetességről az V. és VI. század fordulóján. Bár a Regula szerzőjének álneve az egyiptomi sivatagi atyák világával kapcsolná össze az életszabályt, tartalmát tekintve a nyugati szerzetesség korai történetének átmeneti időszakából, a „hőskorszak” és a VI. századi nagy regulák születése közti periódusból ránk maradt értékes tanú. A Regula írója – nagy valószínűséggel Porcarius lerinumi apát – Makáriosz nevének használatával egyrészt az életszabály tekintélyét akarja hangsúlyozni, másrészt a nyugati cenobitizmusban etalonként tisztelt egyiptomi szerzetességre hivatkozva fogalmazza meg a szabálykönyvet, amelynek betartásával szerzetesei boldogulását biztosítani kívánja. A szerző szinte inkább kompilátor, mint író, tehetsége nem az eredetiségben rejlik, hanem abban, ahogyan a korábbi,

---

²⁶ *Vita Caesarii* I,6.

²⁷ *Vita Caesarii* I,7.

²⁸ BOBBIOI JÓNÁS: *Vita Iohannis Reomaensis* 5. BRUNO KRUSCH: *Zwei Heiligenleben des Jonas von Susa, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 14 (1893) 415.

²⁹ ADALBERT DE VOGÜÉ (éd.): *Les Règles des Saintes Pères I.* (SC 297): i. m., 348–349; 357–370.

különböző műfajú szerzetesi szövegekből saját szintézist alkot, ahogyan a hagyományt saját konkrét közösségének kontextusára alkalmazza.

A Regula alapján megállapítható, hogy az első lerinumi szabályalkotás óta eltelt mintegy száz évben a szétszórta élő remeték közösségbe gyűjtő előjáró egyszemélyi vezetése helyett egyre gazdagabb lett a kollektív hatalomgyakorlás struktúrája a monostorban. Nemcsak a belépni szándékozó szerzetes felvételéhez kell a közösség beleegyezése, hanem még a vétkekért járó büntetés mértékét is többen együtt határozzák meg. Az előjáró hatalmával szemben vagy amellett megjelenik egy új tekintély: az írott szabályzat, a regula mint könyv tekintélye, amit fel kell olvasni az új testvér előtt. Egy ily módon berendezkedett közösségben sokkal nagyobb hangsúly kerül a testvérek közötti kapcsolatra, a vertikális engedelmesség mellett egyre nagyobb szerepet kap a kölcsönös, testvéri szeretet ápolása.

Új elem a nyugati regulák történetében, hogy a szöveg bizonyos helyein egyes szám második személyben szólítja meg a szabálykönyv vezetése alatt élő szerzetest, s nemcsak az életet elrendező előírásokat, hanem spirituális tanítást is megfogalmaz. Talán az imaidő kurtításával fenyegető sokféle teendő miatt is érzi Makáriosz-Porcarius, hogy feladata az egyéni lelkiélet minőségén való őrökös, annak hangsúlyozása, hogy az imádság elé semmit se tegyen a közösségi krisztuskövetésre vállalkozó testvér. S bár egy olyan korban alkot szabályrendszert, amelyben a fegyelem lazulása miatt kénytelen szigorral fellépni, mégis arányosan, emberségesen teszi mindezt. Nem véletlen, hogy Makáriosz Regulája nemcsak szövegében, hanem szellemiségében is Benedek forrásának és elődjének tekinthető, s a VII. században hozzá hasonló tekintélynek örvendett Galliában.